

Amfiteatar kao dio turističke ponude grada Pule

Branković, Goran

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:343603>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-16**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

GORAN BRANKOVIĆ

AMFITEATAR KAO DIO TURISTIČKE PONUDE GRADA PULE

Završni rad

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

GORAN BRANKOVIĆ

AMFITEATAR KAO DIO TURISTIČKE PONUDE GRADA PULE

Završni rad

JMBAG: 0303098705, redoviti student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Kulturno-povijesni spomenici

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Stara povijest; Hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest; Hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisan Goran Branković, kandidat za prvostupnika Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Goran Branković

U Puli 21. kolovoza 2024.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Goran Branković, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Amfiteatar kao dio turističke ponude grada Pule“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

Goran Branković

U Puli 21. kolovoza 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ I KARAKTERISTIKE GRADA PULE	3
2.1. Osnutak i evolucija grada	3
2.2. Razvojne faze grada	4
3. POVIJESNI RAZVOJ AMFITEATRA U PULI	6
3.1. Izgradnja i arhitektonska obilježja.....	7
3.2. Značaj i funkcija u doba Rimskog Carstva	9
3.3. Restauracija i očuvanje kroz stoljeća	10
4. AMFITEATAR KAO ATRAKCIJA KULTURNOG TURIZMA.....	12
4.1. Kulturni turizam grada Pule	12
4.2. Amfiteatar i UNESCO	13
4.3. Kulturni događaji i manifestacije	14
4.3.1. Pula Film Festival	15
4.3.2. Druge kulturne i zabavne manifestacije.....	16
4.4. Vinogradarstvo i maslinarstvo Istre u antici	19
5. KRITIČKI OSVRT NA TRENUTNU SITUACIJU I BUDUĆE PERSPEKTIVE	21
5.1. Održivi turizam i očuvanje kulturnog nasljeđa.....	21
5.2. Planovi za budući razvoj i inovacije	23
6. ZAKLJUČAK	26
POPIS LITERATURE	28
PRILOZI	30
SAŽETAK	31

1. UVOD

Amfiteatar u Puli, poznat i kao pulska Arena, jedno je od najimpresivnijih i najočuvanijih antičkih zdanja na ovim prostorima. Njegova prisutnost značajno pridonosi kulturnoj i turističkoj ponudi grada Pule, čineći ga nezaobilaznom turističkom atrakcijom za posjetitelje iz cijelog svijeta. Ovaj završni rad istražuje sve aspekte povezanosti amfiteatra s Pulom, od povijesnog razvoja do suvremene uloge u kulturi i turizmu.

Predmet istraživanja ovog rada je amfiteatar u Puli i njegova uloga u turističkoj ponudi grada. Analizom povijesnih, arhitektonskih i turističkih aspekata, rad će obuhvatiti sve relevantne elemente koji ga čine jedinstvenim kulturnim simbolom i atraktivnom turističkom destinacijom. Cilj ovog rada pružiti je sveobuhvatan pregled amfiteatra u Puli, ističući njegovu povijesnu važnost, arhitektonske značajke te njegovu sadašnju i buduću ulogu kao ključne turističke atrakcije. U radu se analizira kako je amfiteatar oblikovao kulturni identitet grada i kako pridonosi njegovom ekonomskom razvoju kroz turizam. Svrha rada je prikazati važnost očuvanja kulturne baštine, istovremeno naglašavajući kako kulturno-povijesni spomenici mogu biti integrirani u moderni turistički sektor. Kroz istraživanje, rad će pokazati kako pulska Arena služi kao primjer uspješnog spoja prošlosti i sadašnjosti. Metode koje su se koristile pri izradi završnog rada jesu metoda deskripcije i komparacije. Hipoteza rada glasi:

„Pulski amfiteatar jedan je od najznačajnijih kulturno-povijesnih spomenika grada Pule, igra ključnu ulogu u privlačenju turista i značajno pridonosi ekonomskoj i kulturnoj revitalizaciji grada.”

Struktura završnog rada sastoji se od šest međusobno povezanih poglavlja. Nakon uvoda slijedi poglavlje o povijesnom razvoju i karakteristikama grada Pule, a obuhvaća potpoglavlja kao što su osnutak i evolucija grada i razvojne faze grada. U trećem poglavlju naglasak je stavljen na povijesni razvoj amfiteatra, njegovu izgradnju, značaj i funkciju u doba Rimskog Carstva, a spominje se i restauracija i očuvanje kroz stoljeća. Četvrto poglavlje namijenjeno je analizi trenutne uloge u turizmu. U njemu će se istražiti turistički značaj amfiteatra, kandidatura amfiteatra za Popis svjetske baštine UNESCO-a, kulturni događaji i manifestacije, kao i stalna izložba u podzemnim prostorijama.

Šesto poglavlje odnosi se na kritički osvrt na trenutnu situaciju i buduće perspektive. Analizirat će se planovi za budući razvoj i inovacije te važnost održivog turizma i očuvanje kulturno-povijesnog nasljeđa. Na samom kraju dolaze ključni zaključci autora rada te se navodi literatura i internetski izvori koji su se koristili pri izradi rada.

2. POVIJESNI RAZVOJ I KARAKTERISTIKE GRADA PULE

Pula je svoje korijene kao grad razvila iz gradine Histra, predrimskih stanovnika Istre koji su joj dali ime. Pretpostavlja se da su, poput kasnijih Rimljana, bili privučeni blizinom slatkovodnog izvora, što je u starom vijeku bio ključni čimbenik za osnivanje i opstanak naselja. Padom Nezakcija započinje rimsko razdoblje, odnosno klasično antičko doba, tijekom kojeg se Pula razvija u pravi grad sa svim urbanim obilježjima. Grad dobiva bedeme, vrata, trgove, ulice te stambene i javne zgrade (Matijašić, Buršić-Matijašić, 1996., str. 16.).

Današnja Pula odiše srednjoeuropskim i primorskim ugođajem, ali najveći dio svojeg identiteta gradi oko nekoliko ključnih antičkih spomenika. Iako oni nisu jedini prepoznatljivi elementi, zasigurno su najvažniji i najupečatljiviji.

Ovo poglavlje bavi se detaljnim pregledom povijesnog razvoja i karakteristikama grada Pule. Obuhvaća razdoblje od osnutka grada, preko različitih faza njegova razvoja, do današnjih dana. Istražuje se kako je Pula nastala kao ilirsko naselje i kako se transformirala tijekom rimskog razdoblja. U obzir su uzeti i ključni faktori koji su utjecali na njezin osnutak, poput prirodnih izvora vode te kako su se kroz povijest mijenjali njezini stanovnici, infrastruktura i urbani identitet.

2.1. Osnutak i evolucija grada

Pula je najveći i danas najvažniji grad na Istarskom poluotoku. Smještena je na kraju dubokog i razvedenog zaljeva, što joj je kroz povijest osiguravalo status odlične luke i sigurnog skloništa za brodove. Sam geografski položaj Pule dodjeljivao je gradu značajnu stratešku ulogu u različitim povijesnim razdobljima, osobito u vrijeme kada su ključni pomorski putevi duž jadranske obale bili definirani plovidbom prema jednoj luci.

Nastanak grada često se povezuje uz legendu o Jasonu i Argonautima. Prema njoj, Pula je osnovana od strane Kolhiđana, čija se domovina nalazila na istočnoj obali Crnog mora. Krenuli su u potjeru za Argonautima zbog krađe zlatnog runa te ubrzo nakon što su ih sustignuli u sjevernom Jadranu, gube svojeg vođu Apsirta koji je bio sin

kolhidskoga kralja. Iz istog razloga odlučili su ostati na istarskom tlu te su osnovali Pulu, koja je zbog toga često bila nazivana kao „grad bjegunaca” (Travirka, 2002., str. 5.).

Područje oko Pule bilo je kontinuirano naseljeno još od mlađeg paleolitika, što potvrđuju arheološki nalazi u pećini Šandalji. Oko 10. stoljeća pr. Kr., na području Istre naselio se indoeuropski narod poznatiji kao Histri, pripadnici ilirskog plemena. Njihova naselja i utvrde proširile su se na mnogim mjestima u okolici Pule, a grad je izrastao iz jednog histarskog naselja smještenog na brežuljku koji dominira zaljevom. Sami počeci grada povezuju se uz brežuljak Kaštel, gdje su Histri podignuli prvo utvrđeno gradinsko naselje. Osnutak naselja označio je početak urbane kulture u našim krajevima, koja je potekla s Bliskog Istoka i dosegla svoj vrhunac na obalama Sredozemlja.

Naziv grada *Pola* najvjerojatnije potječe iz ilirskog jezika i odnosi se na hidrografski pojam, možda izvor vode, iako ga neki interpretiraju i kao naziv za grad. Drugi pak u imenu prepoznaju grčki korijen *polis*, što znači grad. Pula je u to vrijeme bila zasjenjena moćnim histarskim središtem – Nezakcijem, koji je bio smješten u neposrednoj blizini i predstavljao političko, upravno, vojno i vjersko središte cijele regije (Matijašić, 2005., str. 8.).

2.2. Razvojne faze grada

Rimska osvajanja Istre i Istarskog poluotoka imala su ključnu ulogu u ubrzanju razvoja i urbanizacije Pule. U drugoj polovici 1. stoljeća pr. Kr. Pula se razvila u značajnu vojnu bazu i postala važan trgovački centar te luka od velike važnosti. Oko 43. godine pr. Kr. Pula je dobila status kolonije.

Tijekom građanskog rata Pula se priklonila Pompeju, ali je bila teško uništena od Cezarovih pristaša. Nakon Cezarove smrti, Pula je bila ponovno pogođena sukobima, ovaj put između Bruta i Kasija protiv Oktavijana, Antonija i Lepida. Oktavijan je, kasnije poznat kao car August, ponovno izgradio grad Pulu, koja je tijekom Rimskog Carstva doživjela kontinuirani razvoj. U tom razdoblju Pula je nosila naziv „Colonia Iulia Pola Pollentia Herculanea”, a njezino poljoprivredno područje protezalo se od Linskog zaljeva do ušća rijeke Raše.

Pula je postala važno gospodarsko odredište s razvijenom poljoprivredom, posebice maslinarstvom i vinogradarstvom. U okolici su postojala brojna velika imanja, tzv. *villae rusticae*, koje su dodatno pridonosile bogatstvu regije. U Fažani, nedaleko od Pule, postojala je velika manufaktura za proizvodnju amfora i drugih keramičkih proizvoda koji su služili za transport poljoprivrednih proizvoda.

Od Augustova vremena Pula se razvijala u skladu s rimskim urbanističkim načelima. Dok je prvotno rimski vojni logor, nazvan Kastrom, bio smješten na brežuljku gdje je nekad bila ilirska utvrda – Kaštel, civilno naselje počelo se širiti u eliptičnom obliku oko brežuljka, postupno obuhvaćajući sve veći dio područja.

„Pula je u prvome redu rasla kao ratna luka, mornarička vojno-industrijska baza, bez onih karakterističnih obilježja velikih modernih gradskih središta kod kojih su bili jasno odijeljeni urbani od ruralnih elemenata (Kliman, 1992., str. 7.)”.

3. POVIJESNI RAZVOJ AMFITEATRA U PULI

Amfiteatar je specifična rimska građevina velikih dimenzija, obično u obliku elipse. Izgrađeni su za održavanje gladijatorskih igara, borbi između divljih životinja, pomorskih bitaka i drugih popularnih igara u rimskom svijetu. Ovaj tip građevine pojavio se u Italiji relativno kasno, čak kasnije u Rimu nego u drugim talijanskim pokrajinama. Izgrađeni su diljem svijeta, ponajviše u Italiji, a zatim u Galiji, Sjevernoj Africi te uz obalu Hrvatske, odnosno u Puli, Zadru, Solinu i Cavtatu (Mlakar, 1996., str. 16.).

Najstariji amfiteatri isprva su bili izgrađeni od drva, slično kao i druge rimske građevine koje su bile namijenjene za održavanje javnih predstava. Kameni amfiteatri su se prvi put pojavili u povijesnom kontekstu brzog širenja rimske države na kraju socijalnih ratova, u razdoblju kada je osnovano mnogo kolonija i kada su anektiranim gradovima formalno dodijeljena građanska prava putem niza zakona. Imajući na umu jačanje rimske vladavine, pojavila se potreba za izgradnjom trajnih struktura koje bi služile kao mjesta za česte javne događaje, prvenstveno za gladijatorske borbe i lovačke predstave. Amfiteatri izgrađeni od kamena podizali su se unutar gradova ili u njihovoj neposrednoj blizini, izvan gradskih zidina. Manji amfiteatri su izgrađeni kao sastavni dijelovi vojnih kompleksa, ponekad koristeći jednostavnu tehniku zemljanih humaka. Prvi naslijeđeni amfiteatri izgrađeni su od početka 1. stoljeća pr. Kr., u gradovima južne Italije, u regiji Kampaniji – Pompeji i Pozzuoli (Starac, 2010., str. 17.).

Amfiteatar u Puli, svojom veličinom i jednostavnom monumentalnošću, predstavlja najveću i najveličanstveniju antičku građevinu sačuvanu do danas. Ova građevina svjedoči o značaju i veličini Pule u rimsko doba. Sagrađena je na zapadnim padinama jednog od brežuljaka iznad Pulskog zaljeva, koji je u antičko doba dopirao gotovo do njegovih temelja. Danas se nalazi unutar gradskog područja, dok je u antičko doba bio izvan gradskih zidina, udaljen oko 200 metara od njih. „Sam naziv – amfiteatar – označava njegov oblik dvostrukog teatra (amphi-theatron), dvostrukog polukružnog gledališta grčkog i rimskog kazališta (Matijašić, Buršić-Matijašić, 1996., str 18.)” Važno je istaknuti da je pulski amfiteatar šesti po veličini među poznatim i sačuvanim takvim građevinama u Rimskom Carstvu.

Pulski amfiteatar po tlocrtu pripada među starije amfiteatre za čiju se izgradnju koristila monumentalna tehnika u kamenu. Gradnja je trajala, čini se, kroz cijelo 1. stoljeće te se vjeruje da su građevinski radovi započeli već za vrijeme Augusta, nedugo nakon što je rimska kolonija utemeljena prema uobičajenim pravilima rimske civilizacije.

3.1. Izgradnja i arhitektonska obilježja

Kamen koji je bio potreban za izgradnju vadio se u kamenolomima nedaleko od Pule, odnosno u *Cave Romane* kod Vinkurana te u zaljevu Soline blizu Rovinja. Procjenjuje se da je za izgradnju vanjskog obodnog zida bilo potrebno iskopati, obraditi i dopremiti na gradilište više od 8 000 m³. Isti zid izgrađen je od pravilno oblikovanih blokova, od kojih je svaki imao volumen do 2 m³, s precizno prilagođenim površinama koje se spajaju, dok su srednje površine blokova ostale rustikalne. Kameni blokovi bili su međusobno povezani željeznim spojnicama bez upotrebe maltera.

Među istraživačima i stručnjacima za antičku arhitekturu postoje različita mišljenja o vremenu izgradnje pulskog amfiteatra, koja variraju od 1. do 5. stoljeća. To je dijelom zbog toga što je car August (27.g. pr. Kr. – 14. g.), obnovio razrušene rimske kolonije na zapadnoj obali Istre, uključujući Trst, Poreč i Pulu. Većina značajnih spomenika u Puli, poput Augustovog hrama i Slavoluka Sergijevaca, potječu upravo iz tog razdoblja. Stoga je vrlo vjerojatno da je prvi i najstariji amfiteatar u Puli sagrađen upravo tada. Međutim, već sredinom 1. stoljeća mogla se javiti potreba za njegovim proširenjem i nadogradnjom zbog velikog procvata kolonije i rasta broja stanovnika. Vanjski obodni zid s polukružnim lukovima, izgrađen od velikih blokova s rustikalnom obradom, odgovara stilu i tehnici gradnje spomenika u Rimu iz vremena cara Klaudija (41. – 56. g.). Uzevši u obzir sličnosti u tehnici gradnje, primjeni i obradi materijala, prva dogradnja i izgradnja lukova obodnog zida može se vremenski smjestiti u to razdoblje. Posljednja faza izgradnje i dovršenje amfiteatra u Puli može se pripisati caru Titu Flaviju Vespazijanu (79. – 81. g.).

„Vanjski obodni zid amfiteatra sačuvan je u čitavom opsegu tlocrta, s morske strane, iznad Flavijejske ceste diže se u visinu od tri kata, dva kata arkada sa 72 luka i najgornji kat sa 64 četvrtasta otvora“ (Mlakar, 1996., str 28.).

U unutrašnjost amfiteatra vodilo je ukupno 15 ulaza. Osam ih je bilo s morske strane, od kojih su dva bila ispod tornja, pet ih je vodilo s brda, a dva su se nalazila duž osi amfiteatra. Južni ulaz, koji je bio monumentalniji od sjevernog, vodio je iz pravca grada. Sama unutrašnjost amfiteatra dijeli se na tri važna dijela, a to su arena – borilište, gledalište i podzemne prostorije. Od sva tri sastavna dijela takve građevine, upravo je borilište bilo najvažnije. To govori i činjenica da je površina bila prekrivena pijeskom koje se naziva harena, po čemu je građevina i dobila ime.

Središnji prostor amfiteatra, gdje su se odvijale borbe, naziva se borilište ili arena, Promjer borilišta iznosi 67,90 metara duž duže osi i 41,60 metara duž kraće osi te je bilo prekriveno pijeskom. Samo borilište bilo je odvojeno od gledališta zidom visine oko tri metra i širine oko jedan metar, a između tog zida i zida gledališta nalazio se široki prolaz. Taj prolaz bio je natkriven i protezao se cijelim obodom borilišta. Iznad prolaza bila je terasa sa sjedištima za uglednike, dok su iznad nje bile postavljene željezne vertikalne šipke za dodatnu zaštitu gledališta od divljih životinja. Lože za najviše dužnosnike najvjerojatnije su se nalazile na vrhovima kraće osi borilišta.

Od terase do vrha protezao se prostor za gledatelje, podijeljen u nekoliko skupina redova sjedišta. Terasa i donji redovi sjedišta nalazili su se na oba kraja duže osi borilišta, s velikim vratima za dolazak svečanih povorki i dovođenje životinja prije početka igara. Sjedala su bila izgrađena od kamenih blokova, obrađena i postavljena na prirodnu ili zidanu podlogu, dok su redovi kamenih stuba bili namijenjeni za stajanje.

Podzemne prostorije služile su za skladištenje svega potrebnog za odvijanje borbi. Tu su bile i pomoćne prostorije koje su bile namijenjene za smještaj i vježbanje gladijatora, kao i prostorije za držanje zvijeri.

Od ove građevine ostala je samo ljuska, koja se ističe po četiri tornja postavljena u kutovima pretpostavljenog trga, što je uvelike razlikuje od drugih građevina iste vrste jer se po tome udaljava od uobičajenog stila. Ova posebnost stvara nesigurnost u vezi s razdobljem gradnje i graditeljima. Dio stuba vjerojatno je bio isklesan u čvrstoj stijeni, dok je moguće da je druge stube prekrila nakupljena zemlja. Drvene stube su ili odnesene, spaljene, ili su s vremenom propale, jer su mjesta gdje su bile sada prekrivena prašinom (Monnesland, 2019., str. 272.).

3.2. Značaj i funkcija u doba Rimskog Carstva

Pulski amfiteatar imao je značajnu ulogu i funkciju u doba Rimskog Carstva. Najprije je potrebno istaknuti politički i društveni centar jer su takve građevine bile simboli rimske moći i kulture. Samim time, Pula kao važan rimski grad imala je koristi od toga jer je amfiteatar pokazivao veličinu i utjecaj Rima. Postojanje amfiteatra pridonijelo je razvoju lokalne ekonomije. Događaji su privlačili posjetitelje, što je zasigurno poticalo trgovinu i uslužne djelatnosti na razvitak. Važno je spomenuti i kulturni značaj jer je amfiteatar bio mjesto gdje su se održavale razne kulturne manifestacije, što je pridonosilo kulturnom životu grada.

Primarna funkcija bila je organizacija gladijatorskih igara, koje su bile iznimno popularne i od velikog značaja u rimskom društvu. U amfiteatru moglo je boraviti oko 23.000 gledatelja (Mlakar, 1996., str. 21.). Danas arena ima kapacitet oko 10.000 posjetitelja, što je znatno manje nego u to doba. U broj gledatelja trebalo bi uključiti stanovništvo cijele južne i zapadne Istre, a ne samoga grada. Dakle, veličina amfiteatra nije bila pokazatelj veličine samoga grada. Organiziranje gladijatorskih igara bio je način na koji su rimski carevi i lokalni magistrati demonstrirali svoju moć i velikodušnost prema narodu. Borbe su često bile povezane s religijskim obredima i ceremonijama. Primjerice, igre su mogle biti dio proslave pobjeda ili važnih državnih događaja. Borbe su imale određeni red i pravila. Nisu sve borbe završavale smrću, neki gladijatori mogli su biti pošteđeni ako bi publika ili organizator igre tako odlučili. Gledatelji nisu morali plaćati ulaz u amfiteatar, a besplatni kruh i igre osiguravali su društveni mir i stabilnost u gradovima gdje su se održavale gladijatorske borbe (Starac. 2010., str. 34.). Igre su započinjale svečanom povorkom gladijatora u borilištu i tradicionalnim pozdravom koji je glasio *Ave, imperatore. Morituri te salutant!*, što bi se moglo prevesti kao „Zdravo care. Pozdravljaju vas oni koji će uskoro umrijeti”. Pozdrav se u pravilu upućivao ugledniku koji je priređivao igre, a ne uvijek caru. Zatim je slijedilo predstavljanje programa, borbi i oružja. Takav je događaj trajao gotovo cijeli dan, a u podne bi publika otišla na ručak te je nakon toga zvuk trube označavao nastavak krvavih borbi između gladijatora. Pobjednici su dobivali grančicu, vijenac ili novac kao priznanje za pobjedu. Širenjem rimske države i pokoravanjem plemena, broj različitih vrsta oružja i borbenih tehnika

koje su gladijatori odmah usvajali bio je u stalnom porastu. Važno je spomenuti da su gladijatori živjeli u zajednicama zatvorenog vojnog tipa, koje su bile ili putujuće ili su bile smještene u posebno čuvanim vojarnama sa školom borilačkih vještina. Njihovu skupinu predvodio je i trenirao vođa gladijatorske škole koji se naziva lanista, a on je također bio i gospodar nad njihovim životima i imovinom. Gladijatori su stjecali slobodu, pravo vlasništva i druga građanska prava tek kad su dobili pisani otkaz.

Najbolja sjedala bila su ona na prvim katovima prve etaže, odakle se pružao najbolji pogled na spektakl koji se odvijao. Povlaštena mjesta na najboljim mjestima predstavljala su jednu od propisanih privilegija građanske aristokracije i bila su označena uklesanim inicijalima. Osim građanskih vijećnika, mjesta u prvim redovima mogli su dobivati samo svećenici. Ukupno je evidentirano 90 imenovanih kamenih sjedala iz amfiteatra u Puli, od kojih je većina izgubljena. Pravo korištenja takvih mjesta prenosilo se s koljena na koljeno (Starac, 2010., str. 38.).

U njemu su se, kao i u drugim amfiteatrima, održavale i borbe sa zvijerima, kao i međusobne borbe zvijeri, koje su bile rasprostranjene u rimskom svijetu. Time se nastojalo prikazati lov na divlje zvijeri poput lavova, pantera, medvjeda, bikova i tome slično. Takve su igre u vrijeme Carstva snažno razvile, a za nabavu i dopremanje svih životinja, za potrebe careva i bogataša, odvijali su se neprekidni lovovi unutar cijelog Carstva.

3.3. Restauracija i očuvanje kroz stoljeća

Kao što je već spomenuto, amfiteatar je izgrađen između 27. godine prije Krista i 68. godine poslije Krista. Njegova je prvotna funkcija bila organiziranje borbi gladijatora i druge slične zabave, no s padom Rimskog Carstva 476. godine nakon Krista njegova funkcija opada te dolazi do značajnih promjena koje su uslijedile nakon propasti carstva. Tijekom 4. i 5. stoljeća uočava se kako se funkcija arene uvelike smanjila, a jedan od glavnih razloga zasigurno je bila zabrana gladijatorskih igara koja je uslijedila zbog nemirnih vremena. Samim time, glavna funkcija, kao i društveni značaj, izgubili su se, ali to nije bio samo slučaj za pulski amfiteatar, nego i za ostale amfiteatre u Carstvu.

Kroz stoljeća su se vodile razne bitke za prevlast nad Pulom i Jadranom, a na kraju je grad pao pod vlast Mletačke Republike. Tijekom tih sukoba, gradski bedemi i mnogo kuća u Puli bilo je oštećeno. Kako bi popravili svoje domove, građani su koristili građevinski materijal iz amfiteatra i sličnih napuštenih građevina i spomenika. Uvidjevši koliko se materijala uzima iz arene, donesena je odluka o kažnjavanju sa 100 bizantskih zlatnika, što je tada bila velika svota novaca, a sve u svrhu kako bi se spriječilo urušavanje i potpuno uništenje. Gradsko vijeće Pule donijelo je 1458. odluku kojom se, osim rušenja i korištenja građevinskog materijala, zabranjuje i trgovina spomenicima, koja je tada bila vrlo razvijena.

Amfiteatar je u novom vijeku imao različite namjene, iako nijedna nije bila posebice značajna. Povijesni zapisi pokazuju da je 1562. ratar iz Bologne dobio dopuštenje od grada za održavanje dva sajma godišnje unutar arene, pod uvjetom da ništa ne bude promijenjeno ili uništeno. Čini se da je jedina funkcija u to vrijeme bila održavanje sajmovi i ispaše stoke jer je teško zamisliti da su se tamo odvijali neki drugi događaji.

Najveće prijetnje za opstanak amfiteatra bile su u 16. stoljeću, kada je donesena odluka Velikog vijeća Mletačke Republike da se vanjski plašt amfiteatra rastavi dio po dio te da se preseli na otok Lido u venecijanskoj laguni. U tu je svrhu važno spomenuti mletačkog senatora Gabrielea Ema, koji se suprotstavio vijeću te spriječio provođenje tog plana.

U znak priznanja za taj pothvat, skupština grada Pule je 1587. dala postaviti dvije spomen-ploče koje su uklesane na vanjskoj strani sjeverozapadne kule amfiteatra, na drugom katu.

4. AMFITEATAR KAO ATRAKCIJA KULTURNOG TURIZMA

Pula je definitivno jedna od najposjećenijih turističkih destinacija u Hrvatskoj, a jedna od glavnih prepoznatljivosti grada je zasigurno amfiteatar, koji je iznimno dobro očuvan te svake godine privlači velik broj posjetitelja iz cijelog svijeta. Njegova povijesna važnost i arhitektonska ljepota privlače turiste koji žele vidjeti i doživjeti antičku baštinu. Arena je, može se reći, vrlo dobro očuvana, što omogućava posjetiteljima da steknu dojam o tome kako su izgledali i koja je bila funkcija rimskih amfiteatara. Zbog svoje očuvanosti, često se koristio za razne kulturne događaje, o kojima će se pisati u nastavku rada.

U ovom poglavlju naglasak će biti stavljen na amfiteatar koji je pridonio razvitku kulturnog turizma kako u gradu Puli, tako i na području cijele Istarske županije. Smatra se da amfiteatar nije samo turistička atrakcija, već i kulturni simbol koji povezuje prošlost i sadašnjost. Njegova uloga u kulturnom turizmu je od velikog značaja jer privlači posjetitelje koji dolaze istražiti povijest, kulturu i umjetnost ovog kraja. Osim izravnog utjecaja na turizam, amfiteatar ima i širi socioekonomski utjecaj. Povećana posjećenost dovodi do rasta lokalne ekonomije. Također, važno je istaknuti i da potiče očuvanje kulturnog nasljeđa i educira posjetitelje o važnosti očuvanja povijesnih spomenika. Osim toga, amfiteatar u Puli nije samo mjesto gdje se okupljaju turisti, već je i središte lokalnih kulturnih manifestacija i događanja. Tijekom godine arena postaje mjesto brojnih koncerata, kazališnih predstava, filmskih projekcija i kulturnih događaja koji također privlače lokalno stanovništvo, a o njima će se više saznati u nastavku rada.

4.1. Kulturni turizam grada Pule

Za mnoge destinacije na Jadranu, pa tako i za Pulu, kulturni identitet i turizam vrlo su povezani i ovise jedan o drugome. Kulturni turizam optimalno koristi autentična obilježja destinacije koja služe kao alat za diferencijaciju od konkurenata. Na taj se način štiti, a ujedno i jača, kulturni identitet, vrijednosti i stil života lokalnog stanovništva.

Kulturni turizam, odnosno turizam koji je usmjeren na kulturna dobra, predstavlja najvažniji selektivni oblik turizma za grad Pulu. Ovaj oblik turizma fokusira se na

promidžbu i iskorištavanje kulturnih resursa s ciljem generiranja prihoda kroz turističke aktivnosti.

4.2. Amfiteatar i UNESCO

Arena je prvi put kandidirana za uvrštenje na Popis svjetske baštine 1996., kada je ICOMOS, stručno savjetodavno tijelo UNESCO-a, istaknulo njezinu iznimnu vrijednost kao izvanredno očuvanog primjera velike rimske javne građevine. Unatoč zahvatima iz 19. i s početka 20. stoljeća, koji nisu u potpunosti slijedili današnja konzervatorska načela, većina strukture ostala je vjernoj originalnoj rimskoj izradi.

ICOMOS je također prepoznao visoku razinu očuvanosti i cjelovitosti amfiteatra, no suzdržao se od davanja konačne ocjene te je preporučio odgodu odluke o uvrštenju na Popis svjetske baštine dok se ne izradi komparativna studija rimskih amfiteatara.

Kandidatura je ponovno podnesena 1999. pod nazivom „Antička Pula s amfiteatom”, uključujući ovaj put ne samo amfiteatar već i druge dijelove antičke pulske baštine, kao što su Augustov hram, Slavoluk Sergijevaca, Dvojna vrata, Malo rimsko kazalište te ranokršćanske crkve iz 4. i 5. stoljeća. U međuvremenu, ICOMOS je završio komparativnu studiju nekoliko amfiteatara i kazališta već uvrštenih na Popis svjetske baštine i zaključio da pulski amfiteatar ne ispunjava kriterije iznimne univerzalne vrijednosti. Stoga je preporučeno da se kandidirano kulturno dobro ne uvrsti na Popis (<https://hrturizam.hr/treci-pokusaj-pulska-arena-ponovno-kandidirana-za-unesco-vu-listu-svjetske-bastine>, posjećeno 15. kolovoza 2024.).

Suočena s preporukama ICOMOS-a koja značajno utječe na konačnu odluku UNESCO-ovog Odbora za svjetsku baštinu, Republika Hrvatska odlučila je povući kandidaturu, čime je ostavila mogućnost ponovnog kandidiranja ovog kulturnog dobra u budućnosti. Da kandidatura nije bila povučena, a Odbor donio negativnu odluku, taj bi potez onemogućio daljnje pokušaje uvrštenja. Pulski amfiteatar jedini je od pet sličnih amfiteatara u svijetu koji nije pod zaštitom UNESCO-a. Unatoč prethodnim neuspjesima, Hrvatska je 2023. ponovno podnijela kandidaturu za uvrštenje pulskog amfiteatra na Popis svjetske baštine, dana 1. veljače, čime je iskazala svoju predanost očuvanju i promicanju ovog važnog kulturnog spomenika.

Uvrštenje na Popis svjetske baštine donijelo bi ne samo globalnu prepoznatljivost i potencijalno veći broj posjetitelja, već i brojne druge pozitivne aspekte. Status UNESCO-ove baštine često vodi do dodatnih sredstava za očuvanje i restauraciju, što bi zasigurno pomoglo u dugoročnoj zaštiti Arene i drugih kulturnih dobara u Puli. Također, takav status povećava međunarodni ugled destinacije, privlači investicije u turističku infrastrukturu i potiče razvoj održivog turizma koji poštuje lokalnu kulturu i okoliš. Povećana medijska pažnja i promocija na globalnoj razini mogli bi dodatno unaprijediti imidž Pule kao destinacije kulturnog turizma, privući stručnjake i istraživače, te pridonijeti edukaciji i svijesti o očuvanju kulturnog nasljeđa.

4.3. Kulturni događaji i manifestacije

„Organizacija različitih događanja unutar kulturnog dobra može bit dodatni izvor financiranja, što je posebice bitno za poticanje gospodarskih aktivnosti u periodu kad kulturno dobro ima manje posjetitelja“ (Jelinčić i drugi, 2022., str. 49.). Pri tome je važno istaknuti kako je od velike važnosti pomno planirati takva događanja kako bi bili u skladu s vrijednostima kulturnog nasljeđa.

Kada je riječ o planiranju i organizaciji manifestacija u kulturnim dobrima, važno je:

- uključiti različite sudionike iz različitih političkih razina i stručnjaka u planiranje i provođenje projekata upravljanja baštinom,
- procijeniti ekonomski potencijal materijalne i nematerijalne baštine,
- razviti nove načine korištenja lokaliteta (npr. kazališne predstave, plesne predstave, koncerti) kao dodatne izvore financiranja,
- pronaći ravnotežu između zaštite baštine i ekonomske uporabe, određivanjem prikladnog broja posjetitelja i ulaganjem dijela prihoda u očuvanje kulturnog dobra.

Što se tiče očuvanja amfiteatra u Puli, organizatori manifestacija pridržavaju se strogih pravila kako bi se osigurala zaštita ovog povijesnog spomenika, a istovremeno očuvala tradicija njihova održavanja. To uključuje kontrolu broja posjetitelja, korištenje neinvazivnih metoda pri postavljanju pozornica i opreme te redovite inspekcije nakon svakog događaja kako bi se osiguralo da nema oštećenja strukture. Neadekvatno

održavanje kulturne baštine može znatno utjecati kako na održivost tako i na potpun gubitak vrijednosti.

U nastavku rada navest će se neke od najpoznatijih manifestacija koje se održavaju u pulskom amfiteatru te će se ukratko opisati.

4.3.1. Pula Film Festival

Pula Film Festival (Slika 1.) godišnji je natjecateljski festival hrvatskog dugometražnog igranog filma koji se održava od 1954. u pulskoj Areni. Najprije je održan kao Revija domaćeg filma, a od 1955. kao Filmski festival u Puli. Od 1960. razdvojen je na dva festivala: Festival jugoslavenskog igranog filma u Puli i Festival jugoslavenskog dokumentarnog i kratkometražnog filma u Beogradu.

Slika 1. Pula Film Festival

Izvor: IstraBook, dostupno na: <https://www.istrabook.com/hr/uncategorized/71-izdanje-pula-film-festivala-2024/> (posjećeno 16. kolovoza 2024.)

Selekcija je uvedena 1961. zbog porasta broja filmova. Festival se održavao u pulskoj areni u ljetnim mjesecima, a bio je središnji događaj filmske industrije i kulture u Jugoslaviji, s vrhuncem 1960-ih i 1970-ih godina. Bio je obilježen političkim kontekstom, društvenom važnošću kinematografije i međurepubličkom kompetitivnošću, uz

sudjelovanje šest republičkih i dvije pokrajinske kinematografije te nekoliko desetaka filmskih poduzeća (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pulski-filmski-festival>, posjećeno 17. kolovoza 2024.).

Festival od 1955. dodjeljuje nagradu Zlatna arena, u kategorijama poput režije, glume, scenarija, kamere i glazbe. Nekoliko godina kasnije dodane su nagrade za kostimografiju, montažu i ton te masku. Nagrade su uključivale i dokumentarni film do 1959. te kritičke i publike nagrade. Danas festival dodjeljuje Veliku zlatnu arenu za najbolji film i Zlatne arene u različitim kategorijama, poput nagrade publike i nagrade za filmove u manjinskoj koprodukciji.

Može se reći kako Pula Film festival značajno pridonosi stvaranju imidža grada. Pulska arena ističe se kao kulturno središte, privlačeći ljubitelje filma i kulturne entuzijaste. Zsigurno se povećava i turistička posjećenost za vrijeme festivala, što pridonosi i lokalnoj ekonomiji. Sama medijska pokrivenost festivala stavlja Pulu u središte pažnje, promovirajući grad na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Kroz festival, postoji mogućnost pozicioniranja kao važne destinacije za filmsku industriju.

Pula Film Festival predstavlja ključni turistički proizvod grada Pule, posebice kao kulturna manifestacija. Samo mjesto održavanja festivalu daje poseban značaj i jedinstven doživljaj gledanja filmova na otvorenom. Godinama bilježi veliku posjećenost, s procjenama koje variraju između 20.000 i 30.000 gledatelja tijekom trajanja festivala. Visoka posjećenost ukazuje na popularnost festivala, kao i na njegovu važnost na kulturnoj sceni. Velik broj posjetitelja dolazi iz Pule i okolnih mjesta, koji koriste priliku za sudjelovanje u ovom značajnom kulturnom događaju. Redatelji, producenti, glumci i drugi filmski profesionalci često posjećuju festival, bilo da bi predstavljali svoje filmove, sudjelovali u panel diskusijama ili pratili konkurenciju.

4.3.2. Druge kulturne i zabavne manifestacije

Jedna od manifestacija koja se održava u pulskom amfiteatru je *Spectacvla Antiqva* (Slika 2.). Održava se jednom tjedno, od kraja lipnja do početka rujna, osim za vrijeme trajanja Pula Film Festivala.

Slika 2. Spectacvla Antiqva

Izvor: pula.hr, dostupno na: <https://www.pula.hr/it/novita/detail/16235/spectacvla-antiqva-veceras-u-areni/>
(posjećeno 19. kolovoza 2024.)

U večernjim satima amfiteatar postaje mjesto borbi gladijatora i radionica, a posjetitelji imaju priliku vidjeti starorimsku odjeću i frizure, dok im narator sve detaljno objašnjava. Osim predstavljanja tradicije i baštine, oživljava se rimska povijest i civilizacija. Posjetitelji imaju mogućnost uživati u borbama gladijatora s pravim oružjem. U posebnom kutku amfiteatra posjetitelji mogu vidjeti izložbu replika rimskih artefakata, uključujući oružje, oklop i svakodnevne predmete. *Spectacvla Antiqva* nije samo vizualni spektakl, već i edukativno iskustvo koje pruža dubok uvid u bogatu povijest i kulturu starog Rima. Kroz ovaj događaj posjetitelji mogu osjetiti kako je to bilo živjeti u doba Rima, razumjeti izazov i životne radosti tadašnjih ljudi te se na trenutak prenijeti u prošlost (<https://pulainfo.hr/hr/where/spectacvla-antiqva/>, posjećeno 17. kolovoza 2024.).

Arena je domaćin brojnih koncerata svjetskih i domaćih izvođača iz različitih žanrova, uključujući rock, pop, klasičnu muziku i druge. Održavanje opera u pulskoj Areni ima posebnu čar zahvaljujući atmosferi i akustici koju pruža ovo povijesno zdanje. Ove godine pulski amfiteatar bio je mjesto gdje se održala svjetska poznata Puccinijeva

opera pod nazivom *Opera Madama Butterfly*, nakon punih 45 godina. Važno je spomenuti i operne sezone u pulskoj Areni (Slika 3.), ljetne glazbeno-scenske predstave koje su se održavale između Prvog i Drugog svjetskog rata u Areni u Puli, a nastavile su se, s prekidima, i kasnije (<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/447/operne-sezone-u-pulskoj-areni>, posjećeno 17. kolovoza 2024.). Od 1978. Pula je dio Operne sezone Opatija-Rijeka, gdje u pulskoj Areni redovito nastupa opera NK „Ivan Zajc” iz Rijeke s domaćim i inozemnim solistima. U trećem tisućljeću operne predstave se nastavljaju kroz različite festivale i gostovanja, poput Histria Festivala i Pulskog kulturnog ljeta.

Slika 3. Operne sezone u pulskoj Areni

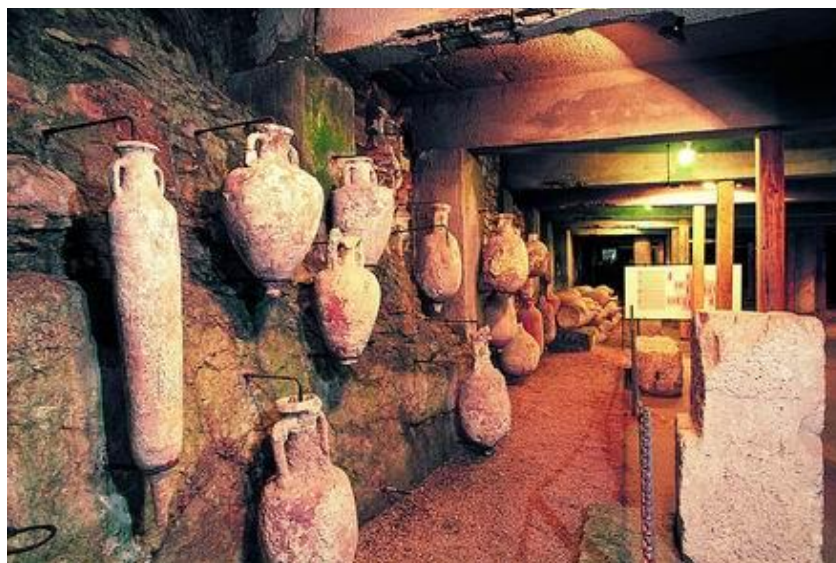
Izvor: Istrapedia, dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/447/operne-sezone-u-pulskoj-areni> (posjećeno 19. kolovoza 2024.)

Dimension Festival održavao se od 2012. do 2019. i u pulskoj Areni. Smješten u Puli, festival je koristio povijesnu građevinu kao jednu od svojih glavnih pozornica. Takav spoj povijesti i moderne glazbe stvarao je nezaboravan doživljaj za posjetitelje iz cijelog svijeta. Osim pulske Arene, festival je koristio i druge lokacije u Puli, uključujući tvrđavu Punta Christo i manja intimna područja širem grada.

Pulska Arena ovo ljeto bit će mjesto gdje će nastupiti mnoge poznate glazbene zvijezde, a neke od njih su Dua Lipa, grupa The Smile, Avril Lavigne, Simple Minds, Lenny Kravitz, Duran Duran, Jason Derulo, Andrea Bocelli i mnogi drugi.

4.4. Vinogradarstvo i maslinarstvo Istre u antici

Ispod borilišta pulske Arene nalazi se pomoćna podzemna prostorija koja je služila za smještaj kaveza sa zvijerima. Danas se u toj prostoriji nalazi stalna izložba Maslinarstvo i vinogradarstvo Istre u antici (Slika 4.).

Slika 4. Izložba Maslinarstvo i vinogradarstvo Istre u antici

Izvor: istra.hr, dostupno na: <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/muzeji-i-zbirke/2502> (posjećeno 18. kolovoza 2024.)

Stalna izložba u podzemnom dijelu pulske Arene posvećena je proizvodnji maslinovog ulja i vina, što su od rimskog doba bile ključne gospodarske djelatnosti u Istri. Prikazuje se proces dobivanja ulja putem rekonstruiranih rimskih strojeva, mlinova za masline i tijesaka. Drugi dio izložbe fokusira se na promet amforama na sjevernom Jadranu, kojima su se u rimsko doba prevozili ovi vrijedni proizvodi.

Posjetitelji mogu saznati kako su maslinarstvo i vinogradarstvo oblikovali lokalnu ekonomiju i kulturu od rimskog doba do danas. Ova izložba povezuje povijest s

današnjicom, obogaćuje kulturno iskustvo i ističe značaj ovih djelatnosti za identitet regije.

5. KRITIČKI OSVRT NA TRENUTNU SITUACIJU I BUDUĆE PERSPEKTIVE

Kroz ovo poglavlje pružit će se detaljniji pregled trenutne situacije održivog turizma i očuvanja kulturne baštine u Puli, uz analizu budućih planova i inovacija koje su usmjerene na daljnji razvoj ovog sektora. Održivi turizam i očuvanje kulturne baštine u Puli ključni su za dugoročni razvoj grada kao atraktivne turističke destinacije. Osiguravanje održivosti ovih resursa ne samo da pridonosi ekonomskom rastu već i poboljšava kvalitetu života lokalne zajednice. Uz to, ovo poglavlje analizirat će potencijale i izazove u daljnjem razvoju kulturne ponude i turističkih atrakcija grada.

5.1. Održivi turizam i očuvanje kulturnog nasljeđa

Održivi turizam i očuvanje kulturnog nasljeđa u Puli ključni su za dugoročni razvoj grada kao atraktivne turističke destinacije. Takav oblik turizma fokusira se na smanjenje negativnih utjecaja turizma na okoliš i lokalnu zajednicu, dok maksimizira ekonomske koristi i poboljšava kvalitetu života stanovnika. Amfiteatar godinama privlači stotine tisuća posjetitelja iz cijelog svijeta, a time je grad zasigurno uspio pokazati kako se na pravilan način može iskoristiti povijesno nasljeđe za razvoj kulturnog turizma.

Očuvanje kulturnog nasljeđa od velike je važnosti:

- jer ono čini naš kulturni identitet,
- želimo ga očuvati kao našu vezu s prošlošću,
- priznavajući i druge društvene, vjerske, etničke ili pravne razloge.

Svrha zaštite kulturnih dobara je:

- zaštita i očuvanje kulturnih dobara u neokrnjenom i izvornom stanju te prenošenje kulturnih dobara budućim naraštajima,
- stvaranje povoljnijih uvjeta za opstanak kulturnih dobara i poduzimanje mjera potrebnih za njihovo redovito održavanje,
- sprječavanje svake radnje kojom bi se izravno ili neizravno mogla promijeniti svojstva, oblik, značenje i izgled kulturnog dobra i time ugroziti njegova vrijednost,
- sprječavanje protupravnog postupanja i protupravnog prometa kulturnim dobrima te nadzor nad iznošenjem i uvozom kulturnih dobara,

- uspostavljenje uvjeta da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe potrebama pojedinca i općem interesu (Antolović, 2018., str. 17.).

Neke su od vrijednosti kulturnih dobara (tablica 1.) znanstvene, umjetničke ili estetske, kulturne ili povijesne, pejzažne, obrazovne i ekonomske vrijednosti koje kulturno dobro ima za lokalnu zajednicu. Samo osiguravanje održivosti tih vrijednosti predstavlja dodatne izazove u upravljanju baštinom (Jelinčić i ostali, 2022., str. 15.).

Tablica 1. Vrijednosti kulturne baštine na primjeru pulskog amfiteatra

Znanstvena vrijednost	Pulska Arena služi kao izvor znanstvenih istraživanja. Kroz iskopavanja i istraživanja, stručnjaci mogu steći uvid u građevinske tehnike, društveni život i povijesne događaje vezane uz Rimsko Carstvo.
Umjetnička / estetska vrijednost	Arena je izvanredan primjer rimske arhitekture i inženjerstva, a njezina monumentalna ljepota i sklad privlače posjetitelje.
Kulturna / povijesna vrijednost	Smatra se kao kulturni i povijesni simbol grada. Gladijatorske borbe čine je važnim svjedočanstvom prošlih vremena.
Pejzažna vrijednost	Neizostavan je dio urbanog pejzaža grada Pule. Smještena je u centru grada te kao dio kulturnog krajolika upisana je u nacionalne i međunarodne registre kulturne baštine.
Jedinstvenost	Smatra se jednim od najbolje očuvanih amfiteatara na svijetu, što ga čini jedinstvenom i nezaobilaznom atrakcijom za posjetitelje.
Obrazovna vrijednost	Koristi se za obrazovne svrhe kroz različite programe, vodiče i izložbe koje educiraju posjetitelje o rimskoj povijesti, arhitekturi i kulturnom nasljeđu.
Ekonomska vrijednost	Ključni je faktor u turizmu grada. Kroz organizaciju raznih događaja kao što su koncerti i festivali,

	generira značajan prihod za grad.
Vrijednost za lokalnu zajednicu	Simbol je identiteta i ponosa za lokalnu zajednicu. Korištenje Arene za različite događaje i manifestacije povezuje lokalno stanovništvo s njegovim nasljeđem.

Izvor: autor rada

Prema podacima iz tablice, može se zaključiti kako pulski amfiteatar predstavlja izuzetno važan kulturni i povijesni objekt koji objedinjuje sve navedene vrijednosti, čime pridonosi očuvanju kulturnog nasljeđa i razvoju lokalne zajednice.

5.2. Planovi za budući razvoj i inovacije

Zaštita i očuvanje kulturnih dobara igraju ključnu ulogu u očuvanju identiteta lokalnih zajednica i njihovih naroda te predstavljaju značajnu turističku vrijednost. Potrebno je održavati kulturna dobra u izvornom stanju i osigurati njihovo prenošenje budućim generacijama, što je u skladu s načelima održivog razvoja koje slijedi grad Pula (Strategija razvoja grada Pule, 2011., str. 65.). Važno je osigurati financijsku podršku i poticati očuvanje kulturnih dobara te preuzimati mjere za njihovo redovito održavanje, sprječavanje ugrožavanja njihove vrijednosti i nezakonitog postupanja.

U Strategiji razvoja grada Pule navodi se kako bi kulturna dobra trebala služiti za dobrobit građana, pridonoseći turističkoj valorizaciji i ekonomskom razvoju lokalne zajednice. Pravila očuvanja vrijede i za kulturnu i prirodnu baštinu, koja čini temelj i identitet Pule u skladu sa smjernicama Istarske županije, s ciljem promoviranja kao jedinstvene povijesne, prostorne i administrativne cjeline. Identitet lokalne zajednice usko je povezan s kulturnim dobrima, bilo da su pod zaštitom UNESCO-a ili prema nacionalnim, regionalnim ili lokalnim propisima.

Amfiteatar, kao jedno od najznačajnijih kulturnih dobara u Puli, ključan je za turističku valorizaciju grada. Velik dio turizma Pule bazira se na posjetima Amfiteatru, koji privlači posjetitelje iz cijelog svijeta. U budućnosti planira se daljnje unaprjeđenje turističke

ponude kroz organizaciju različitih manifestacija i događanja unutar i oko Amfiteatra, što bi dodatno povećalo njegovu atraktivnost i ekonomski doprinos lokalnoj zajednici.

Pula također teži uključivanju Amfiteatra na UNESCO-vu listu svjetske baštine, što bi dodatno osiguralo njegovu zaštitu i prepoznatljivost na globalnoj razini. Razvoj turizma trebao bi se usmjeriti na održivi razvoj, balansirajući između očuvanja kulturnog nasljeđa i ekonomskog rasta, kako bi Amfiteatar i dalje služio kao simbol povijesne i kulturne važnosti Pule.

Prenapučeni turizam predstavlja ozbiljnu prijetnju za očuvanje i održivi razvoj pulskog Amfiteatra. Detaljnije, ovo se očituje kroz nekoliko specifičnih aspekata:

- Fizičko oštećenje strukture – Veliki broj posjetitelja svakodnevno prolazi kroz Amfiteatar, što može dovesti do trošenja i oštećenja kamenih stuba, hodnika i drugih dijelova strukture. Konstantno hodanje i trenje mogu prouzročiti eroziju i oštećenja koja zahtijevaju skupe popravke i restauraciju.
- Ugrožavanje sigurnosti – Prenapučeni prostori mogu stvoriti sigurnosne rizike, poput gužvi koje otežavaju evakuaciju u slučaju hitnih situacija. Preveliki broj posjetitelja također može rezultirati nesrećama ili ozljedama zbog klizanja ili pada na oštećenim ili skliskim površinama.
- Kvaliteta posjetiteljskog iskustva – Kada je Amfiteatar prepun, posjetitelji mogu doživjeti neugodno iskustvo zbog gužvi, čekanja u redovima i ograničenog prostora za kretanje i razgledavanje. Ovo može smanjiti njihov ukupni dojam i zadovoljstvo posjetom, što može negativno utjecati na turističke recenzije i buduće posjete.
- Degradacija okoliša – Veliki broj turista može dovesti do povećane količine otpada, zagađenja i općeg narušavanja okoliša u i oko Amfiteatra. Održavanje čistoće i sanitarnih uvjeta postaje izazovno, a preopterećenje infrastrukture može dovesti do zagađenja zraka i vode.
- Ekonomski pritisak – Dok prenapučeni turizam može donijeti kratkoročne ekonomske koristi, dugoročno može rezultirati većim troškovima za održavanje i obnovu strukture. Također, prenapučeni turizam može dovesti do sezonalnosti, gdje je fokus na nekoliko mjeseci intenzivne posjećenosti, dok ostatak godine turizam opada, što može destabilizirati lokalnu ekonomiju.

- Ograničeni kapaciteti za očuvanje – Uslijed velikog broja posjetitelja, resursi potrebni za očuvanje i zaštitu Amfiteatra mogu biti preusmjereni ili nedovoljni. Konzervatori i stručnjaci mogu biti preopterećeni, a potrebni radovi na restauraciji mogu biti odgođeni ili neadekvatno izvedeni (Jelinčić, 2008., str. 41.).

Kako bi se riješio problem prenapučenog turizma, potrebne su strategije kao što su:

- kontroliranje broja posjetitelja,
- razvijanje alternativnih turističkih atrakcija,
- edukacija posjetitelja,
- unaprjeđenje infrastrukture.

6. ZAKLJUČAK

Amfiteatar u Puli, poznat i kao pulska Arena, predstavlja ne samo arhitektonski dragulj i povijesni simbol, već i ključnu komponentu turističke ponude grada Pule. Kroz ovaj rad istražena je njegova višestruka uloga u povijesnom, kulturnom i turističkom kontekstu. Analiza je pokazala da Arena, zahvaljujući svojoj impresivnoj očuvanosti i bogatoj povijesti, privlači posjetitelje iz cijelog svijeta, čineći je nezaobilaznom destinacijom za sve ljubitelje kulturno-povijesnog nasljeđa.

Povijesni razvoj Amfiteatra, od njegove izgradnje u doba Rimskog Carstva do današnjih dana, svjedoči o njegovoj trajnoj važnosti i kontinuiranoj upotrebi. Kroz stoljeća, Arena je bila mjesto održavanja gladijatorskih borbi, ali i brojnih kulturnih događanja u modernom dobu, poput Pula Film Festivala i drugih manifestacija. Time je postala simbolom spoja prošlosti i sadašnjosti, čuvajući svoju povijesnu vrijednost dok istovremeno služi kao dinamična kulturna scena.

Planovi za budući razvoj i inovacije naglašavaju važnost održivog turizma i očuvanja kulturnog nasljeđa. Pula se suočava s izazovima poput prenapučenosti i potreba za održavanjem infrastrukture, no strategije poput kontroliranja broja posjetitelja, razvijanja alternativnih atrakcija i edukacije posjetitelja mogu pridonijeti dugoročnoj održivosti. Unapređenje infrastrukture i usmjerenost na očuvanje kulturnog identiteta ključni su za nastavak privlačenja posjetitelja i očuvanje kvalitete života lokalne zajednice.

U konačnici, amfiteatar u Puli predstavlja neprocjenjiv resurs za grad, spajajući bogatu povijest s potrebama suvremenog turizma. Njegova vrijednost ne leži samo u ekonomskim doprinosima, već i u očuvanju kulturnog identiteta i pružanju edukativnih mogućnosti. Kao takav, amfiteatar ostaje trajni simbol Pule i njezine sposobnosti da poveže prošlost s budućnošću, čineći ga ključnim za daljnji razvoj kulturnog turizma grada.

Svrha ovog rada bila je prikazati važnost očuvanja kulturnog nasljeđa, istovremeno naglašavajući kako kulturno-povijesni spomenici mogu biti integrirani u moderni turistički sektor. Cilj je bio pružiti sveobuhvatan pregled na Amfiteatar u Puli, ističući njegovu povijesnu važnost, arhitektonske značajke te njegovu sadašnju i buduću ulogu kao ključne turističke atrakcije. Kroz analizu povijesnih, arhitektonskih i turističkih aspekata,

rad je uspješno obuhvatio sve relevantne elemente koji Amfiteatar čine jedinstvenim kulturnim simbolom i atraktivnom turističkom destinacijom. Metode korištene pri izradi rada, uključujući deskripciju i komparaciju, omogućile su temeljitu obradu teme.

Hipoteza rada bila je da pulski amfiteatar, kao jedan od najznačajnijih kulturno-povijesnih spomenika grada Pule, igra ključnu ulogu u privlačenju turista i značajno pridonosi ekonomskoj i kulturnoj revitalizaciji grada. Kroz istraživanje i analizu prikupljenih podataka, hipoteza je potvrđena.

Amfiteatar doista privlači veliki broj posjetitelja, čime pridonosi turističkom prometu i ekonomskom razvoju Pule. Istovremeno, njegova kulturna i povijesna vrijednost pomaže u očuvanju identiteta lokalne zajednice i edukaciji posjetitelja o važnosti očuvanja kulturne baštine.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. ANTOLOVIĆ, J. (2008.): *Očuvajmo kulturnu baštinu*, 500, Zagreb
2. BERTOŠA, M., MATIJAŠIĆ, R., KRIZMANIĆ, A., DOBRIĆ, B., BURŠIĆ, H., MARSETIĆ, R., DUKOVSKI, D., ORBANIĆ, S., BRATULIĆ, J. (2005.): *Pula – tri tisućljeća mita i stvarnosti*, ZRINSKI d. d., Čakovec
3. BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, K., MATIJAŠIĆ, R. (1996.): *Antička Pula s okolicom*, Zavičajna naklada Žakan Juri, Pula
4. KLIMAN, A. (1992.): *Pula 3000*, Libar od grozda, Pula
5. JELINČIĆ, D. A. (2008.): *Abeceda kulturnog turizma*, Meandar, Zagreb
6. JELINČIĆ, D. A., GLIVETIĆ, D., TIŠMA, S. (2022.): *Kulturne baštine*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
7. MATIJAŠIĆ, R. (2005.): *Pula – antički grad*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb
8. MLAKAR, Š. (1996.): *Amfiteatar u Puli*, Arheološki muzej Istre, Pula
9. MONNESLAND, S. (2019.): *Istra i Kvarner očima stranaca*, Naklada Val, Oslo
10. STARAC, A. (2009.): *Od ulomka do rekonstrukcije*, Arheološki muzej Istre, Pula
11. STARAC, A. (2010.): *The Amphitheater at Pula*, Printera, Zagreb
12. TRAVIRKA, A. (2002.): *Pula – povijest, kultura i umjetnička baština*, Forum, Zadar

Znanstveni časopisi:

1. *Histria Antiqua: časopis Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju*, sv./vol. 9, 2003., Pula

Internetski izvori:

1. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2014., *Pulski filmski festival*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pulski-filmski-festival> (posjećeno 17. kolovoza 2024.)
2. Hrturizam.hr: Treći pokušaj: Pulska Arena ponovno kandidirana za UNESCO-ovu listu svjetske baštine, dostupno na: <https://hrturizam.hr/treci-pokusaj-pulska-arena-ponovno-kandidirana-za-unesco-vu-listu-svjetske-bastine> (posjećeno 15. kolovoza 2024.)

3. Istra.hr, *Maslinarstvo i vinogradarstvo Istre u antici*, dostupno na: <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/muzeji-i-zbirke/2502> (posjećeno 17. kolovoza 2024.)
4. Istrapedia, istarska internetska enciklopedija, *Operne sezone u pulskoj Areni*, dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/447/operne-sezone-u-pulskoj-areni> (posjećeno 17. kolovoza 2024.)
5. Pulainfo.hr, *Spectacvla Antiqva*, Jedinstveni spektakl borbi gladijatorea u pulskoj Areni, dostupno na: <https://pulainfo.hr/hr/where/spectacvla-antiqva/> (posjećeno 17. kolovoza 2024.)

PRILOZI

Tablica 1. Vrijednosti kulturne baštine na primjeru pulskog amfiteatra	22
Slika 1. Pula Film Festival.....	15
Slika 2. Spectacvla Antiqua.....	17
Slika 3. Operne sezone u pulskoj Areni.....	18
Slika 4. Izložba Maslinarstvo i vinogradarstvo u antici.....	19

SAŽETAK

Rad pod naslovom „Amfiteatar kao dio turističke ponude grada Pule“ detaljno istražuje ulogu pulskog Amfiteatra, poznatog i kao pulska Arena, kao ključnog elementa kulturnog identiteta i turističke ponude grada Pule. Kroz analizu povijesnog razvoja, rad prikazuje kako je Arena, izgrađena tijekom Rimskog Carstva, preživjela stoljeća te postala simbol grada i važan dio njegovoga kulturnog nasljeđa.

Pulska Arena nije samo povijesni spomenik; ona je aktivni sudionik u suvremenoj turističkoj industriji. Rad istražuje kako se Arena koristi za različite kulturne i zabavne manifestacije, poput koncerata, festivala i filmskih projekcija, što dodatno privlači posjetitelje i povećava turističku privlačnost grada. Ovi događaji pridonose jačanju lokalne ekonomije i promociji Pule kao destinacije bogate kulturno-povijesnim sadržajima.

Također, rad naglašava izazove s kojima se suočava pulska Arena u kontekstu masovnog turizma, kao što su prenapučenost, potreba za očuvanjem i restauracijom te održavanje ravnoteže između turističke eksploatacije i očuvanja autentičnosti. U tom kontekstu razmatraju se različite strategije za održivi razvoj turizma, uključujući unaprjeđenje infrastrukture, bolju regulaciju posjeta i implementaciju novih tehnologija za očuvanje spomenika.

Zaključni dio rada bavi se budućim perspektivama Arene kao turističke atrakcije, s naglaskom na potrebu za inovacijama koje bi mogle dodatno obogatiti turističku ponudu i osigurati dugoročnu održivost. Predložene su ideje za diversifikaciju turističkih sadržaja, kao i potencijalne suradnje s međunarodnim institucijama radi promocije i očuvanja ovog značajnog povijesnog lokaliteta.

U konačnici, rad ističe važnost Arene kao neizostavnog dijela turističke ponude Pule te naglašava potrebu za balansiranjem između turističke atraktivnosti i očuvanja kulturnog nasljeđa za buduće generacije.

Ključne riječi: amfiteatar, kulturno nasljeđe, održivi razvoj turizma

SUMMARY

The thesis, "The Amphitheater as Part of the Tourist Offer of the City of Pula," thoroughly explores the role of the Pula Amphitheater, also known as the Pula Arena, as a key element of the city's cultural identity and tourist offerings. Through the analysis of its historical development, the thesis demonstrates how the Arena, built during the Roman Empire, has survived through the centuries to become a symbol of the city and an important part of its cultural heritage.

The Pula Arena is not just a historical monument; it plays an active role in the contemporary tourism industry. The thesis investigates how the Arena is utilized for various cultural and entertainment events, such as concerts, festivals, and film screenings, further attracting visitors and enhancing the city's tourist appeal. These events contribute to strengthening the local economy and promoting Pula as a destination rich in cultural and historical content.

Additionally, the thesis highlights the challenges faced by the Pula Arena in the context of mass tourism, such as overcrowding, the need for preservation and restoration, and maintaining a balance between tourist exploitation and the preservation of authenticity. Various strategies for sustainable tourism development are discussed in this context, including infrastructure improvements, better visit regulation, and the implementation of new technologies for monument preservation.

The concluding part of the thesis addresses the prospects of the Arena as a tourist attraction, emphasizing the need for innovations that could further enrich the tourist offer and ensure long-term sustainability. Ideas for diversifying tourist content and potential collaborations with international institutions to promote and preserve this significant historical site are proposed.

Ultimately, the thesis underscores the Arena's indispensable role in Pula's tourist offer and emphasizes the need to balance tourist appeal with preserving cultural heritage for future generations.

Keywords: Amphitheater, cultural heritage, sustainable tourism development

Pregledala: Maja Veselinović – Kovač , mag. edu. angl.